

MULTATULI OVER VRIJE STUDIE

(IDEEËN, BUNDEL III).

VOLKSBIBLIOTHEEK.

MULTATULI OVER VRIJE STUDIE.

10

VOORWOORD.

De voordracht van Multatuli over Vrije Studie, die veel te weinig bekend is, wordt hier het publiek aangeboden. Het is een juweeltje, voldoende om hem voor altijd een plaats te verzekeren onder de pedagogen. In korten vorm geeft hij eigenlijk een compendium voor opvoeding, zoo gezond en zoo klaar, dat wij het wenschen in het bezit van alle menschen. Wat zouden wij 'n eind verder zijn, als deze denkbeelden algemeen werden toegepast, ja gekend. Men zou er gerust een kursus over kunnen houden gedurende een geheelen winter. Natuurlijk wordt Multatuli als pedagoog heelemaal niet genoemd. We zijn overtuigd, dat zijn naam niet eens wordt genoemd in een der leerboeken over pedagogie, waarin wel voorkomen namen van mannen van den vijfden of zesden rang. Zijn zielkundige ontleding in de Geschiedenis van Woutertje, zoowel als deze voordracht, toonen ten duidelijkste aan, hoe scherp hij doordringt tot de drijfveeren der handeling en als zoodanig bewijst hij een wijsgeer te zijn van den eersten rang, ook al liet hij geen wijsgeerig stelsel na.

Hoort hoe ernstig hij de zaak opvat, waar hij het verband tusschen den denker en den persoon openbaart in zijn opvatting van het arbeiden: „alle studie vordert matigheid, onthouding, economie van verstand en hart en in zekeren zin

ascetisme. De zeer moeilijke taak van zielontleding kan niet worden ten uitvoer gebracht door iemand, die z'n eigen ziel wegwerpt, d. i. het gereedschap waarmee hij arbeiden moet. Deze waarheid schijnt zeer eenvoudig en wordt toch door de meesten niet begrepen. Men moest hun uitdrukkelijk bij herhaling verzekeren — en dan nog vaak te vergeefs — dat 'n dronken Jan Steen niet schilderen kon, en dat een kunstenaar, die voortbracht wat hij voortbracht, met inspanning moet gewerkt hebben. Arbeid nu is 't meest doorslaand blijk van moraliteit. Wie dit niet inziet, heeft te weinig gewerkt en staat dus zedelijk niet hoog."

Wij zijn overtuigd, dat velen deze voordracht niet of slechts oppervlakkig kennen; welnu, men leze haar op zijn gemak en men zal er een rijke bron in vinden, vol verkwikkend en frisch water.

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

19 Februari (Multatuli's sterfdag) 1913.

MULTATULI OVER VRIJE STUDIE.

Wat is vrije Studie? zal de vraag wezen, die ik mij, *over* vrije studie zullende spreken, in de eerste plaats ter beantwoording voorstel.

Vrije Studie is 't onbelemmerd streven naar waarheid.

Eenvoudiger definitie zal er wel niet kunnen gegeven worden, naar ik meen. Eenvoudig wat den vorm aangaat, doch niet zoo eenvoudig van beteekenis, daar 't woord *onbelemmerd* op duizenderlei wijzen kan worden uitgelegd. Wat den een 'n belemmering is of toeschijnt, schijnt of is dit niet voor 'n ander. Ja, zelfs komt het voor, dat sommigen een hulpmiddel zien in wat door anderen als 'n belemmering wordt vermeden of afgekeurd. Indien wij alzoo elkander juist verstaan over de beteekenis van het woord: *belemmering,* zullen wij tevens vrij wel overeenkomen in opvatting der bepaling: *dat Vrije Studie het onbelemmerd streven naar waarheid is.*

Veel zaken van hoog gewicht hebben slechts een negatief bestaan. Gezondheid is absentie van kwalen. Reinheid, absentie van vuil. Onschuld, absentie van het booze. Zoo ook is vrijheid: absentie van dwang. *Vrije Studie: absentie van belemmering in 't nasporen van de waarheid.*

Indien wij ons voorstellen dat iemand onzer zich naar-buiten zou begeven om te onderzoeken of het regent, zou 't van weinig waarheidszin getuigen, hem *a priori* op te dragen terug te keeren met het antwoord: *„Ja, het mot 'n beetje"* of:

„volstrekt niet, de lucht is helder". Wanneer het ons inderdaad om waarheid te doen is, behooren wij *af te wachten,* niet *voor te schrijven*, welk antwoord de naar buiten gezonden persoon ons brengen zal.

Doch er is meer. We mogen hem niet *beletten* de hem opgelegde taak te volbrengen, door hem vast te houden en alzoo het onderzoek onmogelijk te maken. Last *tot* onderzoek, met verhindering *van* onderzoek, is even dwaas . . . . . als zekere theologen, die aan geblinddoekten het *„onderzoekt de schriften"* toeroepen.

En eindelijk is het van belang, wanneer het ons inderdaad om juiste berichten over 't weder te doen is, daartoe iemand te kiezen, die *in zichzelf* de noodige verstandelijke en zedelijke geschiktheid bezit om ons de vereischte inlichting te geven.

Zonder nu m'n voordracht al te preekachtig in te deelen, acht ik het niet ondoelmatig, hier plaats te geven aan de opmerking, dat er in 't gekozen voorbeeld drie hoofdoorzaken zijn aangewezen, waardoor ons streven naar waarheid ijdel kan gemaakt worden, drie *belemmeringen* alzoo, die 't slagen in den weg staan:

Ten eerste. Het opdringen van 'n vooroordeel.
Ten tweede. Het beletten van onderzoek.
Ten derde. Ongeschiktheid van de onderzoekende persoon.

Het opdringen van vóóroordeelen.

Hieraan zijn wij onderworpen van de geboorte af. Onze eerste professoren, min, baker, kindermeid en buurjongetjes — helaas, waarom moet ik hierbij voegen: soms ook ouders! — beijveren zich zoodra 't kind vatbaar wordt voor indrukken, en dit is in zekeren zin reeds vóór de geboorte het geval,

van deze vatbaarheid misbruik te maken op 'n wijze, die naderhand het onbelemmerd streven naar waarheid in den weg staat. Het is of de omstanders bij 'n kraambed zich haasten den pas geboren wereldburger te overstelpen met hun *trop plein* *) van opgehoopte dwaasheden, behoudens zijn recht om later weerwraak te nemen, en zich daarvan te ontlasten, zoodra hij zelf in de gelegenheid wezen zal 'n nieuwen reisgenoot onbekwaam te maken tot vrije studie.

En . . . 't is zonderling, in dwaling kent de anders zoo nauwkeurig boekhoudende Natuur geen balans.

Wie 'n onwaarheid meedeelt, wordt geen leugen armer.

Het onjuist oordeelen gelijkt 'n sloot, die grooter wordt naarmate men meer daaruit weggraaft.

De eerste leugens waarmee men 't kind vatbaar maakt tot het slikken van meer, zijn 't bakeren, kleeden, heen-en-weer schudden, wiegen, en zoet-zijn. Zelfs het lichaam mag niet vrij-studeeren. De arme kleine, die zich met de heele wereld van ruimte vóór zich, stoutelijk inbeeldt daarvan gebruik te mogen maken, wordt . . . ingepènd: eerste belemmering! Kort daarna doet men 't arme wicht in jurken, hoedjes, keurslijfjes, kousen en schoenen, welke laatsten, om toch goed te doen zien, dat ze tot niets dienen dan om het fatsoen der ouders te toonen aan buurjuffers en bezoekers, geene of maagdelijke zolen hebben. Men haast zich den kleine te stempelen met het eigenaardige cachet der Westersche beschaving: *likdoorns*. Een baker of kindermeid, die niet door aanhoudend heen-en-weer schokken, haar best doet om de weeke hersentjes tot

---

*) Te veel.

moes te verwerken, wordt weggejaagd: *„ze heeft geen hart voor kinderen*". Het eerste welkomstgeschenk, waarmee wij onze kleine makkers begroeten, is alzoo 'n kunstmatige zeeziekte. En waar de armen of knieën van kindermeid, baker of moeder te kort schieten, heeft men 'n wieg uitgedacht, 'n hobbelende bak, die de misselijke beweging van 'n zuiderzeeschen beurtman bij deining dwarsscheeps, vrijwel nabootst. Dat zoo'n kind er aan gewoon raakt, betwist ik niet. Maar dat deze gewoonte het tevens voorbereid: om zeeziekerig te *denken*, houd ik staande.

En 't *zoet zijn!* Geen *vrije studie* voor de jongen! Zwijgen is de eerste plicht van den nieuwen wereldburger. *Och heden, buurvrouw, 't kind is zoo zoet, je hoort het niet. 't Is net of ik geen kind heb*." Dit is de grootste lofspraak die men den jonggeborene geeft, en 't heeft er veel van of de ouders de ware deugd van 't *zijn* hierin zoeken, dat hun kroost zich aanstelt alsof 't er niet was. Me dunkt zij, die zich zoo verheffen op de onhoorbare kinderdeugd van hun spruiten, hadden beter gedaan zich met poppen te behelpen, maar... zonder mekaniek. Want als de nagemaakte kinderen door 't drukken op 'n klep in den onderrug: *papa! mama!* kunnen zeggen, zouden wezenlijke kinderen van vleesch en been 't weer winnen in zwijgende deugd. Dus: geschudde hersens en werkelooze long! Is 't wonder, dat we zoo weinig begrijpen, en dit weinige zoo slecht weten te zeggen?

Misschien heb ik deze opmerkingen ten onrechte plaats gegeven in de rubriek: opdringen van vóóroordeel. Een-en-ander maakte slechts de voorbereiding uit, om alle volgende vooroordeelen met graagte, of althans zonder weerzin, te doen aannemen. Zoo bestrijkt en beduimelt u de magnetiseur. Zoo

laat u de bioloog om u te anaesthétiseeren eenige minuten op 'n bepaald punt staren. Ik voorzie den tijd, dat deze heeren hun patiënten in 'n wieg of op den schoot van 'n baker zullen leggen en voorspel hun 'n schitterend succes.

Ja, dat alles is slechts voorbereiding. De eigenlijke toepassing van de vooroordeelkultuur kan nu volgen. Men dringt het kind allerlei leugens op, die niet zoozeer op zich zelf schadelijk zijn — de werkkring van den knaap of van 't meisje is daartoe nog te bekrompen — maar hierom nog zoo nadeelig werken, wijl de kleine mensch gewoon raakt, in plaats van de vraag: *wat is waarheid?* zich telkens deze andere vraag voor te leggen: *wat zegt hierover de baker zóó of zóó? Hoe oordeelt de heilige die en die? Hoe luidt de jurisprudentie van den hove?*

De ziel moet zich vergenoegen met de nagemaakte spijs, en raakt zoodoende onbekwaam tot het verteren van gezonden kost. Heb ik onrecht, dat verzwakken der geestelijke magen te rangschikken is onder de rubriek: belemmering van 't streven naar waarheid? En is 't niet wreed elken nieuw aangekomene op het reeds zoo moeilijk pad van 't leven, 'n vracht vooroordeelen te dragen te geven, waaaronder hij òf bezwijkt òf welker verwijdering hem zooveel moeite kost, dat hem ten laatste èn tijd èn kracht ontbreken, om de leeggemaakte ruimte te vullen met wat beters.

Wat mij betreft, ik had schrijnwerken kunnen leeren in den tijd en met de moeite die ik besteed heb aan de koningen van Juda en Israël.

Schrijnwerken kan ik nog niet, maar die koningen heb ik vergeten. Dit is *iets* gewonnen.

Is 't niet onzinnig . . .

En dus *onzedelijk*, want het verkrachten van de rede is misdaad.

. . . is 't niet *slecht* alzoo, het kind te fatsoeneeren tot 'n *zoet* kind, door 't de geschiedenis van braaf *Jantjen* en beleefd *Pietjen* in te prenten, en 't gedurig te wijzen op *beloonde deugd* als prikkel ten-goede ? Immers, òf 't kind gelooft, en dan wordt het 'n speculant in *zoet*-zijn, òf 't gelooft niet, en 't vertrouwen is verloren. Met de belooning zal 't dan ook het ware *goed-zijn* minachten, en tevens het weinig bruikbare dat men 't meedeelde in huis- en schoolkamer. Bij 't herdenken in later leeftijd aan de onwaarheden, die men ons opdischte in onze jeugd, komt zekere wrevel boven, die in zachtgestemde harten niet het minst! — vrij algemeen leidt tot menschenhaat. Hoe — aldus redeneert ons gemoed — zij die beweerden mij lief te hebben, zij die geroepen waren mij den weg te wijzen, *zij* bedrogen mij . . . wat heb ik te wachten van vreemden ?

Misschien zal deze of gene mij tegenwerpen, dat 'n groot deel van de dwalingen waarmee men ons trachtte te vullen in onze jeugd, tot het Onderwijs en niet tot de Opvoeding behoort, en alzoo minder aan ouders dan aan leermeesters te wijten is. Ik geloof niet dat deze verschooning opgaat. Vooreerst: onderwijs is niet van Opvoeding te scheiden. Het onderwijzen immers bestaat in 't meedeelen van denkbeelden. Met deze denkbeelden wordt de geest van 't kind *gevoed*, en alzoo 't kind zelf opgevoed. Vervolgens vraag ik, of zij die zich niet in-staat voelen tot het doen eener goede keus van leermeesters voor hun kinderen, niet 'n voorbeeld zouden behooren te nemen aan zekeren torenwachter, die geen equipage hield, omdat-i daarboven in z'n luchtwoning geen geschikte gelegenheid had om paarden te stallen?

Ik mag niet te lang uitweiden over de zonderlinge zaken, die ons in onze kindsheid worden ingeprent, en die 't onbelemmerd streven naar waarheid in den weg staan. Niets zou me gemakkelijker vallen, dan deze geheele leesbeurt te vullen met bijdragen tot waarheid der stelling: dat de inrichting onzer maatschappij — en *onze* gekunstelde *zeden!* — 't *vrij studeeren* reeds van den aanvang af zoo moeilijk mogelijk maken. Welk begrip, om eens iets te noemen, moet zich 't kind vormen van den toestand dezer landen in de middeleeuwen, wanneer hij daarvan niets weet, dan wat hem over die graven geleerd is, die, volgens *Leentje* in den *Wouter Pieterse*, gedurig overgingen van 't eene huis in 't andere?" — Wat mij betreft, de kans op schrijnwerken staat goed. Ik ken er nog slechts drie of vier meer, en die zal ik met of zonder Gods hulp ook wel kwijtraken. — Wat moet het kind denken over de eeuwige volksverhuizingen, die uit den aard der zaak nooit zou hebben plaats gehad als ze ons in de schoolboekjes beschreven worden, of liever *genoemd*, want de geschiedenis-fabrikanten wijden aan zulke gebeurtenissen gewoonlijk slechts 'n enkelen regel alsof ze de eenvoudigste zaak van de wereld vertelden? Welk denkbeeld hecht het kind aan het stichten van een stad, iets wat in den regel niet geschieden kan, daar dit geen daad kan zijn van één persoon, doch steeds 'n wording der dingen is, 'n soort van kristallisatie? Welke voorstelling moet zich 't kind vormen van de roeping der menschheid, bij alle verrukkelijke vaderlief*den* en geloo*ven* die men hem als deugd voorstelt? Hoe redt zich z'n gewiegd en gemangeld denkvermogen uit de verwarrende vergelijking van 'n *held Brutus*, 'n *vaderlandsredder Scaevola*, en 'n *misdadiger Orsini?* Welk begrip moet het zich maken van vrouwelijke lieftalligheid en van goede trouw, wanneer men hem die afschuwelijke *Judith* voorstelt als 'n heldin? Waar blijft ridderlijkheid en

eergevoel, waar blijft *deugd,* als men bewondering vordert voor 't wijf, dat den dorstigen vluchteling *Sisera* in hare tent lokte met melk, en den armen heiden met al z'n ongeloof 'n doorslaand bewijs gaf, dat-i maar al te geloovig was geweest in 't vertrouwend aannemen van hare gastvrijheid, door hem met 'n pin door de slapen 't hoofd vast te nagelen aan den grond?

Er zou waarlijk geen eind zijn aan de voorbeelden hoe men op sommige akademiën ter verspreiding van onjuiste denkbeelden — d. h. zekere inrichtingen van onderwijs en opvoeding — de jeugd voorbereidt tot *niet* vinden van de waarheid en ik zal deze rubriek van m'n voordracht sluiten met 'n paar herinneringen uit *mijn* jeugd. 'n Paar uit velen!

Vooreerst dan moet ik erkennen, eerst zeer laat eenig begrip gekregen te hebben van 't woord: *geschiedenis.* Deze klank vertegenwoordigde mij de gedachte aan 'n klein blauw boekje, op welks schutblad de verklaring stond, dat „*geen exemplaren voor echt erkend worden dan aldus door den auteur onderteekend.*"

En daaronder 'n krul. Men kon er den schoolmeester uit proeven. Op de eerste bladzij werd de schepping in weinig regels afgedaan. *Henoch, Noach, Abraham, Mozes, David, Salomo Herodes* vormden zoovele sporten om tot Jezus te komen. Dit alles besloeg slechts 'n klein deel van 't boekje, en de auteur maakte in z'n noot de bescheiden opmerking, dat-i de gewijde zaken aan den katechiseermeester overliet. Dit was billijk. Geef den katechiseermeester wat des katechiseermeesters is! Wat de profane geschiedenis aangaat, leerde ik uit m'n boekje allerlei zaken die ik niet begreep, maar de slotsom luidde, dat Nederland eigenlijk de spil was waarom alles draaide. Engeland, Duitschland, heel Europa waren bijzaken, *parerga,* van de Nederlandsche grootheid. Het slot

— Napoleon was toen pas een jaar of acht dood — was 'n dankzegging aan den Heer, die alles zoo wèl gemaakt had... en 't scherm viel. Dat boekje was mij *de* Geschiedenis. Ik zat er op, ik sliep er mee. Ja, in geval van nood sloeg 'k er 'n kameraad mee om de ooren. Men zie hieruit, dat het misbruiken der Geschiedenis ouder is dan het twisten over Heiligerlee. *)

Maar heel vreemd keek ik op in '30, toen de mare ging: er komt 'n nieuwe geschiedenis. België is afgevallen! Ik had ter-goeder-trouw geloofd, dat alles *uit* was, en dat er niets meer bij kon. Het gevloekte ondier was immers, met Gods hulp, door *Willem-Theseus* van Oranje verslagen, en 'n andere *Willem* — bijgenaamd *vader* — regeerde over 't „vrije Nederland". Hoe is 't mogelijk, dacht ik, nog iets daarbij toe te voegen? En zóóver ging ik in m'n vereering voor 't blauwe boekje, dat ik 't in Februari 1813 den braven *Van Speyk* heel

---

*) *Noot van* 1876. Toen ik dit schreef, werden we dagelijks onthaald op 'n vinnig twistgeschrijf over de vraag of Adolf van Nassau, die bij Heiligerlee sneuvelde, 'n held of 'n oproermaker geweest was?

Je ne décide point entre Genève et Rome.

Dit citaat verstout zich... te-pas te komen. Want de kwestie was van theologischen aard. Het oordeel over dien *Adolf* scheen af te hangen van de opinie die men had over kerkelijke zaken. De Gereformeerden hielden vol dat de man 'n standbeeld hebben moest, en hij kréég er een. Maar de Katholieken beweerden dat-i de galg verdiend had, omdat-i tegen z'n Koning vocht, en wel tegen 'n Koning die van 't ware Geloof was. Ik ben heel blij, dat ik geen uitspraak hoef te doen. Alleen komt mij 't sneuvelen niet zoo heel moeilijk voor, als er maar 'n vijand is die de moeite nemen wil op je te schieten, en als men niet, naar de mode van andere krijgshelden, zich buiten schot weet te houden.

kwalijk nam, 'n heldendaad te hebben gedaan, die niet stond op *mijn* lijstje van vaderlandsche zeemirakels.

Hoe 't mogelijk is zoo bekrompen te blijven, zou kunnen blijken uit de volgende bijdragen tot de kennis van onderwijs en opvoeding in die dagen.

We behandelden op de school, zekere — heel apokriefe vertelling over den admiraal *De Ruyter*. 'n Vijandelijk scheepskapitein was door hem gevangen genomen, en onze held zou dien man gevraagd hebben, wat zijn — *De Ruijter's* — lot ware geweest, indien eens de krijgskans anders uitgevallen, en *hij* in de macht van zijn tegenstander geraakt was?

Ik laat nu daar of 't *De Ruijter* paste zulke vragen te doen. Doch 't antwoord van den krijgsgevangene komt me nog zonderlinger voor. „Ik zou u en uwe manschappen aan handen en voeten gebonden, in zee geworpen hebben!" *De Ruyter* nam hieraan geen voorbeeld — ik denk, dat de Heeren Staten hem dat ook zeer kwalijk zouden genomen hebben — en behandelde z'n gevangene op gewone wijze. Hoe, weet ik niet, maar zonder bad. Het *fabula docet* was natuurlijk: neem 'n voorbeeld aan de ontzettende bravigheid van *De Ruyter* en gooi nooit iemand in zee. Ik, leerling, aspirant-weter, *vice-student in vrij onderzoek*, waagde de schuchtere vraag: wat dien krijgsgevangene bewoog zoo brutaal te antwoorden? En dit vraag ik nog. Die vreemdeling toch had niet school gegaan in Nederland. 't Boek van *Brand* was nog niet geschreven en 't standbeeld te Vlissingen nog in de maak. Hoe kon *hij* dus weten, dat die *De Ruyter* 'n Nederlandsche zeeheld was, d. i. 'n vat vol deugds, onbekwaam tot alle kwaad? Lag 't niet in de rede, dat-i bij-wijze van vermaning, en om den overwinnaar zacht te stemmen, geantwoord had: „wel ik zou je 't leven zóó aangenaam gemaakt hebben, dat je . . . .

dat je . . . puur verliefd zoudt geworden zijn op je eigen nederlaag. Doe óók zoo!"

M'n onderwijzer dacht er anders over. Met ruwheid jaagde hij me weg van 't vrije studieveld waarop ik den voet wilde zetten, met de woorden: *De Ruyter vroeg niet naar leugens, hij vroeg naar de waarheid. Mauvaise-marque à Mr. Edouard pour impudence.*" *)

Och, wat al *mauvaise-marques* heb ik later in 't leven gekregen voor zulke impudentiën!

En nog 'n ander voorbeeld uit m'n herinnering, 't Was kerstfeest. Men voerde mij naar de kerk, waar ik bidden moest, en zingen en 'n preek hooren. Ik moet erkennen, dat bij zulke gelegenheden 't woord *feest* me altijd geweldig hinderde. 't Eenig begrip, dat ik van feesten had, ontleende ik aan 'n plaat, waarop *Belsasar* zoo verbaasd kijkt naar de muurstenografie. Ik was ver gevorderd in *Vrije Studie*, om te vragen, waarom de hand, die deze zonderlinge wijs van adverteeren koos, niet liever verstaanbare taal schreef, 't geen de moeite van 't vertolken zou hebben uitgewonnen? Neen, op die plaat boeide me voornamelijk het groot aantal schotels en vazen. In die vazen was tamarinde-stroop, meende ik. Op die schotels allerlei spijs, en . . . sedert dien tijd nam ik bij de beoordeeling van 'n feestelijkheid, altijd 't *menu* van *Belsasar* tot maatstaf. Dat ik dus 'n kerstfeest in de kerk niet heel aanlokkelijk vond, ligt voor-de-hand, en met looden schoenen ging ik derwaarts. Ik durf niet verzekeren, dat ik niet, wanneer ik onverzeld ware geweest, m'n feestelijkheid

---

*) Een slechte aanteekening voor Eduard wegens brutaliteit.

elders zou gezocht hebben, behoudens de verplichting om thuiskomende verslag te geven van 'n niet gehoorde preek. Dit nu was niet heel moeilijk, want zulke dingen zijn altijd 't zelfde: herders, stal, engelenzang vrede op aarde en welbehagen. Wie 't eenmaal gehoord heeft kan nogal goedkoop, en zonder vrees voor overlading van z'n maag, zooveel van die feesten geven of bijwonen als hem goeddunkt.

Maar zie, onderweg bespeurde ik dat het zwaar gevroren had. 'n Jongen wierp steenen op 't ijs en waagde zichzelf er op, om te beproeven . . , ja waarachtig 't hield! Opgetogen — want bij gebreke van *Belsasar's* kannen en schotels, verheugde ik mij in 't genot van glijden en sleedjerijden — opgetogen riep ik uit: 't ijs, 't ijs . . . houdt!

Helaas er lag weer 'n *mauvesse-marque* voor me gereed. M'n geleider berispte mij met 'n bijbelsch gelaat: „op 'n feestdag als deze, kwam 't niet te pas aan wereldsche genoegens te denken. Ik moest me bezighouden met die herders en dat welbehagen.

Arme *Vrije studie* van m'n Achilles pees! En arme hersens, arme harten die zoo worden gebiologeerd tot niet-denken, tot niet voelen, tot verlamming en dood! Waarlijk, 't is niet op zulke wijs dat we ons geschikt maken tot *Vrije Studie*, tot onbelemmerd nasporen van waarheid!

Ik heb steeds opgemerkt, dat redenaars die voorgeven hun voordracht nauwkeurig te splitsen, zelden woord houden. Wat mij betreft, ik doe 't nooit, en verdenk zelfs hen die zich stipt weten te binden aan de aangekondigde verdeeling, van zekere pedanterie waarvan de natuur, die groote tokohoudster niet weten wil. Zij geeft alles door-elkaar, en weet steeds middel te vinden om 'n geheel te vormen, zonder de deelen te katalogiseeren. Zoo vinden we de grondstof van

den Zuid-Amerikaanschen tonkaboon in versch gemaaid gras. Zoo heb ik kalksteenen gevonden in pas gespleten bamboe. Zoo is 'r metaal — *aluminium* — in turf, en koper in zeewater. Zoo is, in één woord: *alles in alles.*

Ach, zoo zal er ook misschien in 't tweede deel van m'n rede *tonkaïne* uit het eerste zijn, en hier en daar wat aluminium dat in de veenen van 't slot te-huis behoort.

Om 't even, als we de stof maar goed verwerken, onverschillig dan waar we haar plaats geven.

We zouden namelijk nu in de tweede plaats moeten onderzoeken, wat ons in 't streven naar waarheid tegenhoudt, en werden tot deze verdeeling genoopt door 't gekozen voorbeeld van iemand, dien men naar buiten zond om te vernemen hoe de weersgesteldheid is, en dien men tegelijker-tijd beletten zou de zaal te verlaten. Welnu, de vooroordeelen, die men zijn kinderen inprent, zijn inderdaad zooveel *beletselen*, die hen vasthouden, en 't is ijdel een ernstig streven naar waarheid te verwachten van iemand, die door zulke vooroordeelen beheerscht, meent dat streven te kunnen nalaten. *Le désir de paraître habile*, *empêche souvent de le devenir* *), heeft *Larochefoucauld* gezegd, en ik geloof daarbij te mogen voegen, dat niets meer de onkunde in de hand werkt, dan de meening dat men niet onkundig is. 'n Andere spreekwijze die de Franschen bezigen om zekere zelfgenoegzame verwaandheid te schetsen is begrepen in de woorden: *ça ne doute de rien* **)! Juist! Aan niets twijfelen, is 't zekerste mid-

---

*) De begeerte om bekwaam te schijnen, belet dikwijls bekwaam te worden.

**) Dat twijfelt aan niets.

del om nooit iets te weten. Wie niet vertrekt zal niet aankomen. Wie niet streeft, zal niet bereiken. Wie niet zoekt, zal niet vinden.

Verre zij 't van mij, te beweren dat ook 't omgekeerde waar is. Niet ieder, die zich op reis begeeft, zal z'n doel bereiken. Niet elk streven wordt bekroond. Niet ieder die waarheid zoekt zal de waarheid veroveren. Doch *niets* doen, *niet* streven, is in strijd met de geheele Natuur. *Niets* doen, *niet bewegen*, is verkrachting van ons *zijn*, dat uit beweging bestaat. 't Is miskenning van onze roeping, die strijd wil ter verovering van het onbekende. . . . *niet streven naar waarheid* is de eigenlijke, alleen strafbare, alleen verfoeilijke zedeloosheid!

Wie nu in dit streven zich laat binden door 't oordeel van anderen — ik zou dit noemen: *substitutie van denkvermogen* — is niet *vrij* in z'n studie, en niet verantwoord, noch indien hij dwaalt, noch al had hij, bij toeval dan, de waarheid gegrepen, die hij alsdan door anderen bij-prokuratie had laten opdelven. Wat niet in eigen ziel gegroeid is, bezit men niet, en men moge nu-en-dan een peer plukken van den boom, die uit buurmans tuin z'n takken over onze schutting buigt, *onze boom* wordt-i daardoor *niet!*

Doch onjuist is dit beeld — als alle beelden! — want zulke gestolen vrucht kan saprijk en smakelijk zijn, terwijl de waarheid, welker wortels niet gevoed worden door sappen uit den tuin onzer eigen ziel, alle geur, alle belang en alle nuttigheid mist.

Ça ne doute de rien! Aan niets twijfelen, alles meenen te weten, te begrijpen, is 't zekerste middel om onkundig te blijven. Natuurlijk! Waarom zou men zich moeite geven om

iets te verkrijgen. dat men meent reeds te bezitten? Maar eilieve, indien *Galileï*, *Keppler*, *Huyghens*, *Newton*, *Humboldt*, aan niets hadden getwijfeld, zouden ze niets gevonden hebben. En, lang vóór hen, de onbekende jager, die 't eerst z'n pijl van vischgraat of z'n lans met hoornen punt, voor wapens met geslepen steen verruilde, moet *getwijfeld* hebben aan de doelmatigheid van de voorvaderlijke werktuigen. Later moet hier-en-daar twijfel ontstaan zijn, of steenwiggen niet met voordeel door dergelijke voorwerpen uit gegoten koper en brons zouden kunnen worden vervangen. Weer een eeuw of wat daarna gingen de bronzen wapens onder in den strijd tegen 't ijzer . . . . .

Ik kan me zoo voorstellen hoe 'n oude grompot in de germaansche — of vóór-germaansche — wouden, preeken hield tegen de twijfelzucht van z'n eeuw, die alles op losse schroeven zette, en nu zelfs begon te tornen aan de heiligheid van de stof, waaruit vader *Wodan* z'n dondermachine gemaakt had. *Tout comme chez nous!* Als men de latijnsche inauguratie-redevoering van zekeren professor — volgens *Huët* kan ieder die hollandsch verstaat, dit latijn prompt lezen — in de een of andere vóór-germaansche taal overzet, hebben we precies de woudpreek van zoo'n ontkoperden boschbewoner. Tòch drong 't ijzer door, en tòch zullen de leerlingen van dien godgeleerden professor — indien zij althans zoo vrij zijn, *vrij* te studeeren, wat ik hun hartelijk aanraad . . .

Zie, daar ben ik inderdaad regelrecht aangeland in 't hartje van m'n tweede deel. Ik wilde immers spreken over 't *beletten van onderzoek?* Is er grooter beletsel denkbaar, dan zulk een professoraal verbod van twijfel? 't Gezegde, *ça ne doute de rien* — ieder zal me dit toestemmen — beduidt zooveel als: „hij is 'n verwaande stommerik" neen, erger nog: „hij is, door 't versperren van den weg tot onderzoek, ver-

oordeeld ten-eeuwigen dage 'n stommerik te blijven." Welnu, daar durft een hoogleeraar, bij 't aanvaarden van z'n ambt — als staal dus van wat men van 'm te verwachten heeft — dat stommerik-makend gemis aan twijfel als plicht voorschrijven! Ik vrees, dat de geest van dezen of genen *Urwald*-knorremij uit beleedigd zelfgevoel zal komen bespoken over die vergelijking, èn omdat zijn brons-orthodoxie minder algemeen was dan de banvloek van den Utrechtschen professor, èn wijl hij *après tout* in z'n bosschen niet voor waarheid betaald werd. Want hoogescholen zijn eerst ontstaan, nadat twijfelen in kanonieke ondeugd en 't ijveren daartegen een bezoldigd beroep geworden was. Ik wensch niet te spoedig sentimenteel te worden, maar heb moeite m'n verontwaardiging te bedwingen, bij het bedenken hoe de Staat, de Maatschappij, d. i. *wij allen*, 't onze bijdragen om menschen te betalen voor 't smoren van de waarheid!

Wat toch is 't ànders dat magistraal verdoemen van twijfel? Meent die hoogleeraar, dat hij en de zijnen *de* waarheid gegrepen hebben, en dat de zaak — als m'n geschiedenisboekjen — uit is? Heeft hij dan die waarheid geërfd van z'n voorgangers? Zoo ja, dan had men 't daarbij kunnen laten, en verder onderzoek zou, *met* den leerstoel, kunnen vervallen. Dit kan niet waar zijn, want de man gaf, door en met z'n optreden als hoogleeraar, te kennen dat er nog altijd wat te zeggen viel. De waarheid, die *hij* zou verkondigen, beloofde dus af te wijken van de vorige, en in dit geval vraag ik wie den armen, *onvrijen* student borg-staat dat niet weldra 'n ander hooggeleerde met *nieuwe* waarheid zal voor-den-dag komen, en op *zijn* beurt te twijfelen aan *zijn* waarheid voor doodzonde zal verklaren? Hoe maakt het die onvrije student, wanneer-i op twee of meer kollegiën, twee of meer tegen

elkander indruischende waarheden hoort verkondigen? Moet-i in diktaat zóó, gelooven aan de wet op de vallende lichamen, en in diktaat zóó, aan hemelvaart? Moet-i 'n afzonderlijk plaatsje bewaren in z'n onvrij hoofd voor geologie en *Darwin's* systeem, en elders 'n hoekjen openhouden voor *Genesis*? Moet-i logika en geloof tegelijk herbergen, op gevaar dat deze beide vijanden elkaar bij de haren krijgen, en alles kort-en-klein slaan in de al te gastvrije herberg? Of . . . . moet-i 'n voorbeeld nemen aan zekeren geneesheer te Amsterdam, die op de vraag van 'n moeder of zekere spijs schadelijk was voor 'r kinderen, hoogstvoorzichtig antwoordde: „tegenwoordig . . . ja, mevrouw!"

Doch nog andere oorzaken dan een professoraal verbod, kunnen ons beletten de waarheid op te sporen. Gelijk alles in de Natuur, zijn wij onderworpen aan de wet der traagheid. Ik neem nu dit woord in wetenschappelijken zin. 'n Voorwerp! in de luchtledige ruimte nu eenmaal in beweging gebracht en volkomen vrij van wrijving, zou zich eeuwig met de aanvankelijke snelheid voortbewegen. Waarom? Wel, er is geen oorzaak voor 't tegendeel. Zoo ook bewegen wij ons meermalen, indien slechts onze omgeving zich mede-beweegt en daardoor ons alle wrijving bespaart, in zekere richting die

---

Noot van 1876. De titel van 't in de beide laatste nummers bedoelde prachtstuk was: *De scepticismo hodierno caute vitando**), en de delinkwent heet *Oosterzee*. Reeds in m'n stukjen over Laura Ernst in de „*Verspreide Stukken.*" vereerde ik die poging tot verstandsmoord met 'n oorveeg.

*) Over het hedendaagsch scepticisme dat behoedzaam vermeden moet worden.

ons van de waarheid verwijdert, 't terugkeeren hoe langer hoe moeilijker maakt. 'n Zeeman heeft nautische kennis noodig, om waartenemen dat de stroom hem wegdrijft, en om te berekenen met welke kracht dit geschiedt. De onkundige passagier, geen botsing ontdekkende tusschen schip en water, meent dat-i stil ligt en zou ten laatste zeer verwonderd wezen, ergens aan te landen waar-i niet wezen wilde. Zoo voert ons onze omgeving dikwijls 'n weg op, dien wij — aanhangers van *Vrije Studie*, dat is: *reizigers naar de haven van 't ware* — niet zouden gekozen hebben. Het strijden tegen dien stroom is niet gemakkelijk. maar onmogelijk, ondenkbaar is deze strijd, wanneer we niet eenmaal weten, dat die stroom ons meevoert.

Hoe ontdekken wij dezen verraderlijken aanval tegen onze vrije studie? En hoe zeilen wij — om 'n zeemansuitdrukking te bezigen — dien stroom dood?

De stuurman kiest vaste punten buiten de macht van 't vlietend water gelegen. Hij vertrouwt z'n uitgeworpen loglijn niet — deze toch spant samen met den vijand en drijft leugenachtig mee met schip en watermassa — neen, hij zoekt z'n steun in hooger dingen dan de bewegelijke zee. Zon, maan en sterren bieden daarom vaste uitgangspunten voor berekening aan, wijl ze niet worden meegestuwd *met* 't vaartuig, *door* 't water. Waar nu vindt iemand, die z'n weg naar waarheid streng-stipt wil vervolgen, zoodanige steunpunten tot 't bepalen van koers en eenheid.

Elke professor in de theologie, ja ieder dorpspastoor zou gewis hierop terstond een antwoord gereed hebben. De maatstaf van de waarheid is volgens deze heeren: *de Schrift* — dat wil zeggen de duizenderlei wijzen waarop die *Schrift* door verschillende heeren wordt uitgelegd — maar ik vrees, dat wij ons, op 't terrein van *die* zeemanschap zeer dikwijls zou-

den moeten vergenoegen met 't antwoord van den Amsterdamschen geneesheer. Want de navigatie-begrippen van de schriftgeleerden veranderen soms. En, daarop vertrouwende zouden wij weldra 't vreemde schouwspel zien, dat van de vele passagiers op één schip, de een zou meenen in Afrika, de ander in Engeland, de derde aan de Zuidpool aangeland te zijn.

De waarheid is, dat zij die op 't kompas zeilen van gepatenteerde waarheidstuurlieden, nooit *ergens* aanlanden. De eigenaardigheid van den grooten ontdekkingstocht dien wij allen behooren mee te maken, ligt juist hierin, dat ieder onzer aan 't roer behoort te staan van z'n eigen verstand. Ieder onzer is z'n eigen *Jason* op de Argonauten-vaart naar 't Colchis der waarheid, en wie 't sturen opdraagt of overlaat aan anderen, heeft het zichzelf te wijten, dat-i in plaats van gouden vlies en eer, slijk en schande te-huis brengt.

Maar nog eens: welke vaste punten, buiten den stroom gelegen, biedt ons de Natuur aan?

Welke *punten?*

Die Natuur zelf, de geheele Natuur! Wie hààr bestudeert, zonder vóóroordeel, zonder pas-geknipt vooruit bestemd resultaat, met den vasten wil om *vrij studeerende*, de waarheid te *vinden*, waarlijk hij zal niet meedrijven! De stroom moge hier-en.daar afbreuk doen aan z'n streven, niet alle afgelegde mijlen *verheid*, moge immer zoovele mijlen *vooruitgang* wezen... hij zal naderen, naderen, altijd naderen! En dit naderen tot waarheid is 't ware gulden-vlies dat er voor ons van Colchis te halen valt. Altijd zal er iets nieuws te veroveren vallen, want 't getal vijanden — wanbegrippen — is eindeloos. Maar bij elke overwinning op dwaling, in onszelf of anderen behaald zal onze kracht stijgen. Onze eerzucht groeit aan,

naar-mate ze meer wordt bevredigd... elke nieuwe prikkel zal aanvuren tot nieuwen strijd, tot nieuwe verovering... en voorzeker zal hij ten slotte de rijkste zijn, de tevredenste, de gelukkigste, die 't grootst aantal minotauren in den doolhof van ons maatschappelijk Creta zal verslagen hebben.

Studie van de *Natuur,* als hulpmiddel tot *vrijheid* van studie? Ja. Het **zijn** liegt niet. Wie de wetten van het *zijn* nagaat — ik gebruik hier 't woord *wetten* bij-benadering; er bestaat geen opdat, alles is *omdat*! — zeilt den stroom der vooroordeelen dood. 't Voortdurend opsporen van de oorzaak der dingen — 't *rerum cognoscere causas,* *) waarin zeer ten onrechte de Latijnsche dichter 't geluk zocht — maakt ons van lieverlede ontoegankelijk voor preconceptien van de *would-be* geleerde fakulteiten, en geeft ons weldra zekere hebbelijkheid om te onderscheiden wat inderdaad *is, geweest is, en blijven zal,* en wat in de termen valt van gelegenheidswaarheid, volksvooroordeel, modegeloof en biologie.

De menschheid, *en bloc* genomen, is minder goed — in redelijken of zedelijken zin, zooals men 't nemen wil, en waarschijnlijk is dit één – de *menscheid* is minder goed dan *de* mensch. Misschien wel omdat ze langer leeft, en dus zonder veel gelegenheid tot *Vrije Studie,* meer tijd heeft tot afdwalen. Nooit stapelde één persoon zooveel zotternij of misdaad — 't zelfde alweer — op elkander als ons *genus.* **) We hebben heksen en ketters verbrand — ik meen u niet, mijne heeren! — we hebben den toren van Babel gebouwd, of wat nog

*) Het kennen der oorzaken van de dingen.
**) Geslacht.

zotter is, we hebben dien willen bouwen. We hebben oorlog gevoerd. We hebben keurslijven, beloonde deugd en inkomende-rechten uitgevonden. We liegen dagelijks. We verstaan elkander niet... 'n natuurlijk gevolg van 't niet afwerken van dien toren. We zoeken deugd in gewoonte, en maken van gewoonten onze deugd. We verdraaien ons verstand en pochen er op tegen-over de andere dieren, die te bescheiden zijn om ons tegen te spreken. We verachten ons eigen ras, zoodra we exemplaren ontmoeten, die anders dwalen dan wij. We zijn verkwistend met de duurste zaak van de wereld, daar wij onze rede weggeven om-niet, en gierig zijn we met het goedkoopste, wij die ten-eeuwigen dage de waarheid in 'n put verbergen. We hebben „de rechten" en malle boeken, staatkundige partijen, cylinderhoeden en theologie uitgevonden, en nog veel zotternij meer.

Welk *individu* heeft zoo'n zondenregister? Welnu, al die pekelzondjes had de menschheid kunnen vermijden, indien ze zich op *Vrije Studie* had toegelegd, door 't indringen in de *wetten van het* **zijn**.

Fysica — om-der-liefde-wil geen *meta*fysica, geen bovennatuurkunde, geen buitenissigheid! — *fysica* is 't ware geneesmiddel tegen 't verbranden van ouwe vrouwtjes en 't bouwen van malle torens. *Fysica* is de ware vredestichtster. De soldaat, die *Archimedes* doodsloeg, zou den man geen kwaad hebben gedaan, wanneer-i eenig besef had gehad van 's mans hartelijk: *heureka*! *) *Fysica* leert waarheid spreken, want leugen wordt 'n gruwel voor iemand, die dagelijks verkeert in den tempel der Natuur, waar alles waar, en 't onware onmogelijk

---

*) Ik heb het gevonden.

is. *Fysica* leert ons korrekt oordeelen, en beschermt tegen onzedelijkheid, die, wel beschouwd, voortkomt op begripsverwarring. *Fysica* gymnastiseert het verstand, en leert ons hoe we ons vasthouden aan stut, balk of koord, van 'n onbetwistbaar door *onszelf deugdelijk bevonden*, gegeven, om 'n onwraakbare konklusie op 't juiste oogenblik op 'r voeten te doen neerkomen. *Fysica* leert ons — in een van haar onderdeelen: fysiologie — zacht oordeelen over onzen naaste, want: begrijpen is vergeven. *Fysica* bewaart ons voor verkwisting en gierigheid: door háár leeren wij de dingen op de juiste waarde schatten. *Fysica* verdrijft de begeerte naar kunstspijs voor den geest. Zij leert ons de *rechten* minachten, meestal op fiktien gegrond, en alzoo vaak 'n bespotting van het *Recht*. Zij bewaart ons voor smaak in zinledige literatuur die 'n *horror vacui**) in 't aangezicht slaat. Voor staatkundige partijen . . . naamlooze vennootschappen en ter verspreiding van twee waarheden tegen elkander in. Voor theologie . . . de hysterische beschrijving van dingen die er niet zijn, en die dan ook, volgens 't getuigenis van de adepten zelf, juist hieraan haar waarde ontleenen, dat niemand ze begrijpen kan.

Fysica in één woord, is de ware eenige godsdienst! In 't onbelemmerd bestudeeren van de rijke Natuur, ligt 't middel om de menschheid op te voeren tot de grootst mogelijke mate van bijzonder geluk en algemeene verbroedering. Indien deze of geene donderaar op den Olymp met *dit* program niet tevreden is, dan verklaar ik 'm voor exigent, en, als *Job*, noodig ik hem uit eens beneden te komen, en 'n proef te nemen of hijzelf, ontdaan van z'n Olympische hoogheid, in-staat wezen zou iets beters te leveren of te betoogen?

---

*) Een afschuw van het ledige.

Indien mij de betrekking van Voorzitter op den Olymp en wereld-wetgever ware opgedragen, zou ik m'n toevlucht nemen tot 'n citaat uit *Cicero*, en wel tot 't gewone slot van z'n brieven: *cura ut valeas. Curaté ut valeatis*: mensjes zorgt dat 't u goed ga!

Dat zou voorwaar 'n korte bijbel zijn, en voor schriftuitleggers zou er weinig te verdienen vallen!

Als priesters, zou 't menschdom wèl doen zich tegen dien strijd te voorzien van leeraren in de *dingen die er zijn*, tot op 't oogenblik dat ieder-voor-zich 'n geordend priester ware geworden in den grooten tempel der Natuur.

't Spreekt vanzelf, dat ik 't woord *Natuurkunde* heb genomen in den allerwijdsten zin. Onze leerlingachtige verdeelwoede heeft van-lieverlede onderscheid gemaakt tusschen de verschillende logiën, die toch, stipt gezegd, allen neerkomen op dit ééne: *onderzoek naar den aard der dingen. Sirius* gehoorzaamt aan dezelfde wetten als de knikker van het kind. Warmte, barnsteenkracht aantrekking, alles werkt overal gelijk, overal vinden we 'n familietrek in 't algemeene streven. Ik heb 'n treffende overeenstemming ontdekt, tusschen de zoogenaamde kansrekening — aanschouwelijk voorgesteld — en de koraalvorming. De dwaas, die te Wiesbaden verongelukt op 'n serie van rood, had 'n vijand te bestrijden van gelijke soort, als de schipper, die op 'n onlangs *geworden* klip stoot. De Geschiedenis — niet m'n blauwe boekje met den krul op 't schutblad — de Geschiedenis werkt op dezelfde wijs als koralen, poliepen en infuziedieren. Talen en dialekten gehoorzamen aan de noodzakelijkheid, die de basis uitmaakt van 't Darwinsche stelsel . . . de eenvoudigste zaak der wereld en hierom zoo laat bekend geworden. Steden — ik zeide dit reeds — kristallizeeren zich als stalaktiten, bevriezende ven-

sterruiten of kandijsuiker. Staatsregeeringen houden zich staande door 'n soort van *capillaire attractie.* Wie de theorie van de haarbuisjes goed bestudeert — en overigens past in 't lijstje van 'n partij — is 'n bruikbaar minister van financiën. 't Veroveren van 'n vrouwenhart eischt dezelfde gegevens van willen en kunnen, als 't veroveren van 'n werelddeel. De botanist zal begrijpen hoe ons beenstelsel zich uit kalk vormt, en 'n zoöloog of vetweider zal inzien waarom de uit Brazilië naar Buitenzorg o vergeplaatste vanille-orchidée hulp noodig had om peulen voort te brengen. . . .

Voor de honderdste maal: *alles is in alles,* en wanneer ik als hulpmiddel tot Vrije Studie *fysica in 't algemeen* aanbeval, verzoek ik — en niet 't minst! — acht te slaan op dat gedeelte van de natuurkunde, dat *onszelf* tot onderwerp heeft, wáár is 't: *the proper study of mankind is man.* *)

Deze uitspraak geeft mij aanleiding over te gaan tot eenige beschouwingen, die 't derde deel van m'n rede zullen uitmaken. We hebben namelijk op menschkundige wijs te onderzoeken: welke belemmeringen sommige *individuen* bij 't *vrij studeeren* in den weg staan. Alweer zal 't onmogelijk zijn, dit onderwerp volledig te behandelen. De soorten van beletselen, in onszelf gelegen, zijn zoo talrijk, dat ik me vergenoegen moet, slechts enkelen daarvan aan te stippen.

Sommigen worden beheerscht door 'n *idée fixe.* **) Hun vooroordeel is 't heilige huisje, waaraan niet mag geraakt worden op straffe van *anathema!* ***) „Praat wat je wilt, dàt, dàt of dàt

---

*) De eigenlijke studie van de menschheid is de mensch.

**) Een vaststaand denkbeeld.

***) Banvloek.

is 'n paal boven water!" 't Is mij wel en ik erken, dat er iets palerigs is in zulke redeneeringen. Jammer maar, dat zoo'n paal gewoonlijk reeds was ingeheid in de dagen van grootvader of . . . vroeger en dus de moeite waard wezen zou, eens na te zien of men dat ding nog altijd voor *dukdalf* gebruiken kan? Hoe komt het bij-voorbeeld — om nu nog eens over godsdienstige gezindheden te spreken — dat bijna alle kinderen over erfzonden, transsubstantiatie,*) pauselijke macht of Mahomet's verdienste, juist zoo denken als de ouders? Is 't niet zeer toevallig, dat in de meeste huisgezinnen de *Vrije Studie* van *heden* juist dezelfde resultaten geeft als de vrije studie van 'n vorig geslacht?

„O, zegt men, dat is zeer natuurlijk! Zulke begrippen zijn den kinderen ingeprent."

Geen *Vrije Studie* alzoo! Juist wat ik bewijzen wilde.

Anderen weer zijn bevreesd voor zekere leegte, die uit 't verlies van 'n leugen ontstaat, en haasten zich 't verlorene aan te vullen met iets van gelijk allooi. Ik kan me voorstellen hoe de Romeinsch-Grieksche beschaving — of onbeschaving — van 't *Bas-empire*, met graagte de katholieke heiligen aannam om de plaats van de verdreven goden te bekleeden. Nog heden is het zeer moeilijk 't Volk een dwaling te ontnemen, zonder — als 'n minister van financiën, die de zegelwet intrekt — te zorgen voor 'n behoorlijk — of onbehoorlijk — équivalent. Dezulken komen mij voor als huisbedienden, die, na den vloer te hebben geveegd, terstond nieuw

---

*) De verandering van brood of ouwel in het lichaam van Jezus Christus.

vuil daarop werpen: omdat 'r toch iets liggen moet." Waar zoo'n honger naar vuil en leugen bestaat, is zindelijkheid en *Vrije Studie* onmogelijk.

Wat moet ik zeggen van hen die uit *trots* of *hoofdigheid* weigeren te onderzoeken of hun „paal boven water" verrot zou kunnen zijn? Zij, die meenen, dat hun verstand van heden 'n gehuurde *claqeur**) is voor intelligentie van gisteren? Zouden zij ook te trots wezen om buikpijn te voelen na 't overladen van hun maag? Te trots om nat te worden in 't bad? Of om waarde te hechten aan de achting van 'n genootschap, dat zich *Vrije Studie* ten-doel stelt?

Moet ik wijzen op de velen die te *traag* zijn om te veranderen van opinie? 't Getal van dezulken is groot, en ik heb medelijden met de onnoozelheid van hun berekening. Want zie, toch *moet* de weg afgelegd worden! Hun blijft ten-laatste slechts de keus om òf met meer dan gewone inspanning in te halen wie voorbijstreefde, òf ten-eeuwigen-dage al hijgend achter aan te sukkelen in 't bespottelijk zielgewaad van eenige modes geleden. Zij zien niet in, dat hun afschuw van 't nieuwe niets is dan de mislukte moderniseering van 't alleroudste.

'n Rampzalige belemmering van *Vrije Studie* is voorts *nationaliteit*. Ik kan u — volgens *mijn* vrije studie, die ik gaarne wil toetsen aan de uitkomsten van anderen — verzekeren, dat ik nergens ter wereld 'n volk gevonden heb, dat overeenkwam met de beschrijvingen die me over zulk volk

---

*) Dat noemt men iemand die gehuurd is om in de komedie in zijn handen te klappen.

waren opgedrongen. De Javaan is lui en lafhartig. . . 'n leugen! De Franschman is vroolijk en beleefd . . . twee leugens! De Duitscher is sentimenteel . . . 'n leugen! De Engelschman is lomp . . . 'n leugen! De Hollander . . . bezit alle deugden. Hij is vrijheidlievend, oprecht, edelmoedig, eerlijk . . . . nu ja, dat alles is de waarheid. Daarvan weet *ik* te spreken. Maar toch geloof ik niet, dat het zoo terstond erkend zou worden door vreemdelingen, die — zonder vooroordeel ons land tot onderwerp kozen van *hun* vrije studie.

'n Hinderpaal op den weg van vrij onderzoek is voorts: *zinnelijkheid*. Ik neem hier — tegen m'n gewoonte — dit woord in den gebruikelijken zin. Hoe ik 't overigens opvat doet nu niet ter zake. Uit zinnelijkheid nemen wij indrukken — behagelijke of onbehagelijke — gemakshalve als opiniën aan, en meenen iets gedemonstreerd te hebben als wij uitdrukking geven aan indrukken of gevoel. We zijn op dit punt als sommige geneesheeren, die koffie of wijn al dan niet gezond vinden, naarmate zij zelf min of meer op die dranken gesteld zijn. En meer nog, meent men dat 't Katholicismus ooit zou geheerscht hebben zonder schilderijen, stand- of hangbeelden? Zonder eeuwig-jonge maagden? Zonder beeldschoone, naakte Sebastianen of Laurentiussen? Zonder indrukwekkende gebouwen, zonder *muziek* en zonder *wierook*?
Waarlijk, de dogmatiek van velen zit in neus, oogen, ooren en . . . elders, en ik beweer dat deze organen geen behoorlijke werkplaatsen aanbieden voor de *Vrije Studie van 't verstand.*

Nog anderen leggen hun studie aan banden door zeker *ziekelijk overhellen naar valsche poëzie.* Wie de waarheid niet aandurft zoekt verdooving in ongezonde leugens, waarvan de

klacht 't gemis aan gehalte vergoeden moet. Verzenmakerij en zeker soort van muziek hebben veel kwaad gedaan. Onder beschaafde en ontwikkelde tooneelspelers — er zijn er! — is zeker *dicton* geldig: *un premier ténor a le droit d'être bête, mais il-y-en a qui en abusent* *). Welnu, dit misbruik maken van 't recht om dom te zijn, heb ik meermalen waargenomen bij hen die klank voor zin nemen, en 't woord „oordeel" opvatten alsof 't gezond verstand 'n private eigenschap van de ooren was. 'n Andere uitspraak: *ce qui ne vaut pas la peine d'être dit, on le chante* **), noopt me tot de eenigszins vrije vertaling: *wat voor proza niet goed genoeg is, wordt in verzen gezet*, en ook hierbij vindt 't gezond verstand: *Vrije Studie*, z'n rekening *niet!* Ik heb meermalen in zoogenaamd beschaafde kringen een proef genomen hoe ver de verkrachting van 't denkvermogen gaan kon, door verzen 't achterste voren — d. i. den laatsten regel 't eerst — voor te dragen, en te dikwijls is me deze proef gelukt, om veel vertrouwen te stellen op 't oordeel van velen die sommige niet-averecht gelezen dichtregels zoo bijzonder schoon vinden.

Doch, ook zonder klank-effekt, er ligt in de meening, dat de waarheid niet poëtisch wezen zou, 'n betreurenswaardige dwaling. De voortbrengselen onzer letterkunde zijn uit afgronden en wolken gemaakt. Wanhoop, haat, liefde, armoed, weelde, misdaad, deugd... alles is overdreven, overspannen, tot 't onmogelijke uitgerekt, *ver*rekt en dus: onwaar. Niet aan *poëzie* wijt ik deze dwalingen. *Zij* wil waarheid. Neen,

---

*) Een eerste tenor heeft het recht een stommeling te zijn.
**) Wat de moeite niet waard is gezegd te worden, dat zingt men.

ze zijn 't gevolg van de zucht naar *valsche* poëzie, die voldoen moet aan *valschen* smaak, aan *valsche* behoeften. Dat verdoemelijk namaaksel is oorzaak van de minachting waaraan de ware poëzie is blootgesteld. Deze toch is met wijsbegeerte één, en streeft met haar naar 't juist begrip van den aard der dingen. *Ware* poëzie is van vrije studie niet de tegenstander, maar de lieve, trouwe bondgenoot.

Ik ben tot u genaderd, hoofdvijandin van vrije studie: *lafhartige fatsoenlijkheid*! Tot u die uit menschenvrees dagelijks de waarheid kruisigt, omdat zeker toongevend gepeupel zich wreken wil over 't uitgesproken vonnis van „adderen-gebroedsel en gewitte graven!" „*Dat zegt men niet... dat doet men niet!*" is de *ultima ratio* *) dezer heeren, die in 't *qu'en dira t-on* **) van de buren, 'n vertrouwbaar kriterium van hun begrippen meenen te vinden. „*Dat zegt men niet!*" zal ook wellicht deze of gene Farizeër tot *Jezus* gezegd hebben, toen-i 't opeten van weduwen en weezen verdoemde. „*Dat doet men*

Noot van 1876. Nog dagelijks ontwaar ik, dat vrij algemeen de woorden *poëzie* en *verzenmaken* voor identisch worden gehouden. En deze bespottelijke dwaling bestaat niet alleen bij leeken, bij personen die op 't gebied van den geest tot den burgerstand behooren, maar ook bij voorgangers, docenten en professoren. Wanneer zal men toch inzien, dat 't rangschikken van zinsneden op maat en rijm, 'n armzalig kinderachtig kunstjen is, dat met *poëzie* d.i. 't *albegrijpend samenvatten van alles wat er voor den mensch valt waar te nemen*, volstrekt niets te maken heeft? Dat er dichters geweest zijn die verzen maakten, erkende ik reeds. Die dichters zullen wel gegeten en gedronken hebben ook, maar niet daarin bestond hun poëzie.

*) Het laatste argument.

**) Wat zal men er van zeggen.

niet!" riep men hem toe, toen hij op den sabbath korenaren plukte, en daaraan z'n beschouwingen vastknoopte. „*Dat zegt men niet, dat doet men niet!*" zou men hem nog heden-ten-dage toeroepen, indien hij in *onze* straten, in *onze* gehoorzalen, in *onze* tempels predikte wat-i voor waar hield.

Ik durf vragen of de velen die mij veroordeelen, omdat ik zijn voorschriften niet voor verbindend, en hemzelf voor 'n feilbaar mensch houd . . . ik vraag of zij denzelfden *Jezus*, dien zij voorgeven te aanbidden in den hemel, zouden recipiëeren in hun salons op aarde, wanneer-i daar toegang vraagde in de kleeding die men zoo pittoresk vindt op 'n schilderij, d.h. zonder das, zonder kousen en zonder broek?

Lafhartigheid is een van de grootste bezwaren tegen vrije studie, want niet minder dan de ware poëzie heeft *Wijsbegeerte* behoefte aan dat hoofd-element van *juist denken*, aan *moed!*

En niet alleen tot 't *verkondigen* van 'n gevonden waarheid, neen, tot het *vinden* en *erkennen* zelfs, is deze moed 'n vereischte. Bij elk nieuw vooroordeel, dat wij overwinnen, bevangt ons zekere schroom om door te tasten en 't gevondene tot ons eigendom te maken. 't Verlies van 'n spook schijnt op zichzelf 'n spook, en velen onzer hadden eenmaal, als *Karel XII* in z'n eersten veldslag bij 't hooren der fluitende kogels, zekere opwekking noodig: „goed! Dat zal voortaan m'n muziek wezen!"

Zoo ooit, dan is op 't slagveld van de vrije studie die moed noodig bij 't beoordeelen van de *zedelijkheid*. Vergeten we nooit dat de deugden van den dag geen *deugd* uitmaken, en dat de wetgevers op het gebied van de zedelijkheid vaak veranderen. Wat *is* goed? Wat is *niet* goed? zij de vraag,

die de vrije student zich voorlegt. Niet: wat is geoorloofd volgens de muatschappij, die in den regel háre zeden geeft *in-plaats* van 't goede, en — als de moeders met zoete kinderen waarvan ik sprak — meer acht slaat op rust en orde, dan op de eischen der waarheid, en de rechten van den individu. Wel erken ik, dat het opvolgen van de gestelde regelen, voor-zoover daarmee geen hooger belangen worden geschaad, plicht is. Ik zelf zou niet gaarne mij in 't publiek vertoonen in hemdsmouwen en ongeschoeid. Maar . . . indien 't wegwerpen van rok en schoeisel noodig ware tot 't redden van 'n evenmensch . . . indien zekere konventioneele toon mij hinderde in 't uiten van meeningen, die hooger staan dan konventie . . . dan geloof ik de vrijheid te mogen nemen, mij ongeschoeid en ongekleed te vertoonen, mij te uiten, en te handelen, waar m'n tegenwoordigheid, m'n meening of m'n hulp gevorderd wordt door rechtvaardigheid, menschelijkheid en waarheid!

De beschikbare ruimte gedoogt niet, hier in 't breede te behandelen, hoe *Vrije Studie* belemmerd wordt:

door verkeerd lezen of onjuist verstaan,
door officieele verdraaiïng der waarheid.
door 't zweren bij de woorden des meesters....

Reeds elders heb ik gezegd dat het „hij heeft het gezegd" van *Pythagoras* me niet beviel in *Pythagoras*. Hij had z'n jongeren dien vloek moeten afleeren. Men bedenke dat het de plicht van den meester is leerlingen te vormen die hem overtreffen. Hun taak zal zwaarder wezen dan de zijne, omdat hun meer dan hem is gegeven: zij hadden hèm voor zich!

Hoe voorts onze *Vrije Studie* belemmerd wordt:

door 't belang, dat velen hebben in 't handhaven van voordeel-aanbrengende leugens.

door de zonderlinge meening dat *Vrije Studie* zou bestaan òf in 'n liederlijk niets-doen, òf in 't versmaden van regel en inspanning, alsof de Natuur hare schatten verspilde aan beschonkenen, droomers en leegloopers.

door 't verwaarloozen van de gelegenheid om door anderen opmerkzaam te worden gemaakt op de waarheid...

Men zegt namelijk, maar ik sta voor de waarheid niet in, en verzoek ieder hoorder die geen telg is van deze of gene *alma mater*, me niet te begrijpen ...

Hoe zal ik fluisteren, om bijna niet verstaan te worden?

Men zegt... ik durf waarlijk niet...

Belooft gij mij geheimhouding?

Men zegt, dat er te... Salamanka studenten zijn, die meenen vrij te studeeren, door 't konscientieus vermijden van alle kollegiekamers. Indien ieder die nooit kollegien bezocht, *vrij student* is, dan vraag ik 'n diploom van doktor in de wijsbegeerte voor alle Zuidzee-eilanders.

Hoe er belemmering is:

in 't uitsluitend gehoor geven aan stemmen die van éene zijde komen. Zoo ooit dan is hier 't *audi et alteram partem* *) van toepassing;

in 't te veel waarde hechten aan korte, schijnbaar krachtige gezegden. Niet altijd is 't pikante 'n kenmerk van de waarheid. Men wete te onderscheiden tusschen schittering en warmte, tusschen vuurwerk en vuur.

---

*) Hoor ook de andere partij.

Belemmering van *Vrije Studie* ligt:

in twijfel*ziekte* — niet te verwarren met geoorloofden en plichtmatigen twijfel! — in ziekte die niet na twijfel, door onderzoek, tot weten, maar van weten, *zonder* onderzoek, tot *niets* leidt.

Vrije Studie ontmoet 'n belemmering:

in den strijd tegen stoffelijk gebrek, waarin we door de kapitalisten onder ons niet zoo vrijgevig worden bijgestaan als zij die „in spoken doen" door *hun* geestverwanten. Bijbel- en zendelinggenootschappen, kerken, kloosters, beurzen ter bevordering van onvrije studiën, alumniaten . . . zie, dit alles is beschamend, voor hen die zeggen prijs te stellen op ontwikkeling, doch portefeuille en uitersten wil onkundig laten van die voorgewende zucht naar vooruitgang. Bedenken zij niet, hoe zwaar *Vrije Studie* den armen strijder valt, indien 't grootste gedeelte van z'n tijd en geestkracht noodig is tot oplossing van 't probleem: *hoe hij strijdende blijven zal?* is dan alleen op 't gebied van de waarheid de werkman z'n loon niet waardig? Beseft men niet, hoe

De gloed van hooger geestdrift wordt gedoofd',
Als 't leven slechts één kamp is met het lage,
En uitgesteld bezwijken hoogste prijs?
(Vorstenschool).

Moet dan ten eeuwigen dage de arbeid van heden, beloond worden met standbeelden in de toekomst? Is 't aan zekere lieden niet vergund te leven . . . voor ze dood zijn?

Neen, neen, dat alles mag ik slechts aanstippen — men zou me verdenken van personaliteit, schoon daartoe volstrekt geen reden is — en ik wil nu nog ten slotte even wijzen op hen, die *Vrije Studie* smoren, door haar te begraven onder 't stof van winkel of bureau, kazerne of kanselarij. Op de velen die

zich veroorloven geen *mensch* te zijn, omdat ze in koffie, diplomatie, pelotonsvuur, schriftgeleerdheid of konsignatie doen. Eilieve, welk recht hebben zij, mee te spreken over de hoogere belangen van den mensch, indien zij zelf erkennen hun muffe vakwijsheid hooger te stellen, dan vrije studie op *algemeen gebied*? Dagelijks hoort men dezen of genen, schijnbaar nederig genoeg, zich beroepen op de eigenaardigheid van z'n beroep, dat hem tot *zulke* of *zulke* onderzoekingen den tijd niet laat. Is 't reeds zoover met onze maatschappij gekomen, dat men om in 't leven te blijven, 't hoogste goed des levens — ontwikkeling! — zou moeten opgeven? Maar ze meenen 't niet! Voeg eens zoo'n vakman in koffie, diplomatie of schriftgeleerdheid toe: „*gij* moogt niet meespreken!" Terstond zal men ontwaren, dat-i wel degelijk aanspraak maakt op den rang dien *Vrije Studie* geeft, en 't u zeer kwalijk neemt dat ge hem bij 't woord hieldt. Toch hadt ge daartoe het recht, want zoo iemand beweegt zich — als de houtluis, die door den schoolknaap werd ingesloten in 'n ring van speeksel — wel degelijk in 'n zeer nauw kringetje.

*Navita de e ntis, de tauris narrat arator**), heeft *Ovidius* gezegd. En 't is mij wel, indien slechts niet de heeren die over niets dan wind en ossen kunnen meespreken, zich den rang en de rechten aanmatigen, die de natuurlijke en billijke belooning zijn van *Vrije Studie op het gebied der waarheid*.

We zijn aan het einde. Niet van m'n onderwerp, maar van m'n voordracht. Ik had moeite mij te bekrimpen, want de stof is rijk. Ik ben overtuigd, dat velen uwer nog andere belemme-

---

*) De zeeman spreekt over de winden, de landman over de koeien.

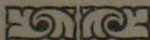
ringen zouden kunnen opnoemen, die uw vrijheid van studie in den weg staan. Misschien worstelt ge daartegen.

Heil ons, zoo wij, als getrouwe dienstknechten ons verzettende tegen biologie en traagheid, menschenvrees en vóóroordeel, geroepen mochten zijn 'n steentje bij te dragen tot het groote gebouw!

En niemand achte zich van deze roeping verschoond. Wie heden toehoorder is, zij morgen voorganger. Wie heden ontving, geve morgen terug. In elken kring, in iedere betrekking, zijn dwalingen te bestrijden, en ieder lid der maatschappij is verplicht zich tot ridder te laten slaan in den grooten kruistocht tegen 't monster: *Leugen*!

Moed, beleid en trouw in dezen strijd zij de adeldom dien we onzen kinderen nalaten, opdat het menschelijk geslacht, lijfeigenen en slaven thans van domheid en vooroordeel, 'n geslacht worde van apostelen en prinsen, ja van hoogepriesters en koningen, in den tempel en het rijk der **Waarheid**.

Ik heb gezegd.

Verkrijgbaar bij:

J. VAN LOO, Oude Leliestraat 2, Amsterdam.
W. C. TEN HOORN, Reguliersdwarsstr. 83, Amsterd.
J. G. WARNARS, Zwarte Paardenstr. 19a, Rotterdam.
J. BEVELANDER, Van Heemstraat 134[2], 's-Hage.
F. DOMELA NIEUWENHUIS, Schooklaan 20, Hilversum

Nog enkele exemplaren van:

Multatuli over de sociale kwestie	6 cent.
Multatuli Geschiedenissen van het gezag . .	6 „
Multatuli over den Godsdienst	6 „
Multatuli over Zeden, Deugd en Moraal. . .	6 „

franco per post 7 cent.

Spoedig verschijnt:

Multatuli over het Parlementarisme.